

مغل را از پئے قانون و تدبیر

بسالے ہفت کوشاہ جہاں بود

چکویم آنچہ من دیدم از ان داد

چو او کشتی بہ نہ دریا رواں کرد

۵ چنانکہ او کرد رحمت بر جہانی

بجائے تاج عُظراں افسرش باد

غرض چون دُور آن دولت بسر شد

فر و پھید گردوں نطع آن شاہ

چو بکشا و آسماں از رخ نقابے

۱۰ سعادتہا بگیتی روئے بنمود

ز تیر چرخ و بر جہیں کماں گیر

سریر شاہ فیہ زارچہ ز انجم

تو کوئی قابے بست آن زمانہ

چو شد طاقِ عسلائی آسماں سائے

۱۵ خدا یا کر بر آن فسرخ جہاندار

ہمیشہ باد از مسہ تا بیاہی

ہم از آہن ہم از زر ساختہ بنخیر

کرم پیدا و بیدادی نہاں بود

کے از کلک زباں شمش تو ان داد

چو من یک قطرہ نہ دریا زیاں کرد

ز غیش باد رحمت ہر زمانی

بجائے پتر طوبیٰ بر سرش باد

سریر ملک ادورے و گر شد

جہاں راشاہ دیگر شد جہاں شاہ

پس از ماہی عیاں گشت آفتابے

بر آمد کوکے از برج مسود

ز سر شد تختِ دہلی آسماں گیر

گرفت از چار بالش تختِ پنجم

کزاں طاقی برار جساودانہ

از ان قالب ہتی کرد آسماں جائے

ز حکمت بر سر آمد نوبت کار

نغفل نوبتِ این پادشاہی

۱- قانون تدبیر ۳- نہ از کلک ترا ۴- زباں کرد ۵- دو بردگ ۶- عیاں شرح ۱۲- ازچہ

بنجم ۳- ابیتیں شرح ایضاً برآمد = برآیہ سہ = برار دسترخ جو -

نخست از گوہر ش کویم کہ چو نست
 یکے والا ہمیں فیروز زم زم
 و گر عظم شہاب الدین مسعود
 دو ذر بو دایں سترائے تاج شاہی
 ۵ ازاں روشن شہاب چرخ مقدار
 فلک حیراں بکارش کز شہابی
 نہ ہے ستیاریہ مسعود سرد
 علی وار از غوا آفاق گیرے
 ز دولت ہم بدوران امیرے
 بملک جم چاں شد دیورامش
 گرفت و مملکت برباد کر کش
 بدستش داد دولت ناگہانی
 فراواں پیل و جوہر نیز چنداں
 بعمدش کار ہائے یافت بنیاد
 ۱۵ کے در میری وانڈک سواری

کہ دریا ہا و راں گوہر درونست
 کہ از فیروزیش کر دیم معلوم
 کہ ہم لشکر کش و ہسم پہلو اں بود
 ز یک بار اں و از یک گوش باہی
 علاء الدین دینا شد پدیدار
 چگونہ گشت پیدا آفتابلی
 کہ زاد از نسیم نورش این محمدا
 کہ اوصافش ننگید و ضمیرے
 سیماں شد بملک دیو گیرے
 کہ اول رام دیو آمد بدامش
 نخستش بندہ پس آزاد کردش
 جہانی گنج بل گنج جہانی
 کہ صد اشتر زمین گیر و بنداں
 کہ ماند تا بہ بنیاد جہاں یاد
 جزا و نہ نسا و بر پیل اں عماری

۵۔ آن مجموع ۱۱۱۔ نخستین سترائے تاج کویم۔
 ۱۳۔ پیل و جوہر سترائے تاج۔ پیل و جوہر۔
 ۱۴۔ کہ ماند تا بہ بنیاد جہاں یاد۔ کہ ماند تا بہ بنیاد جہاں یاد۔
 میری وانڈک سترائے تاج کویم۔

کہ کرد از موئے پر خم پیل را دام
 بملکش رہمنوں شد بخت والا
 ز ہجرت ششصد پنج و نو د سال
 بہا نکیور تخت آرائے شاہی
 کہ ماتک پُر زوڑ و لعل پُر شد
 کہ بر خورشید چتر زر بر آورد
 سواد دیدہ شد چتر سیاہش
 رواں شد نسخ دہلی را بہ تعجیل
 نذر کردہ کلید کاہِ شکل
 نذر می شد غلام زرخسریہ
 کہ بودش طوق بردہ گردن جا
 نشانہ گنجا بے منع گنجور
 بریناں کرد ثابت سکہ خویش
 ذرافشا نہ چو دست تاجداراں
 زمیں در زیر طوفان زراہ شاہ
 تہی گاہش سکین زرخسریہ

زہر در زیر رانش خنک خوش گام
 ز موج پیل و گنج پیل بالا
 ز روزہ رفتہ نصفے باہیں قال
 کہ در دولت شد از عون الہی
 کف و متش چنان فر موج دُر شد
 بچتر آسماں سرد رینا آورد
 بچشم آفتاب از اوج گاہش
 ازاں پس با شکوہ لشکر و پیل
 خزان ریز شد منزل بمنزل
 ۱۰ طوک از پیش می آمد بریدہ
 نشد گردن کش از دوسے کس بصبیا
 بہر منزل بہ پیش تخت تا دور
 ز کین تا بہ پنجہ مہر ز بیش
 جساں را بود گاہ آنکہ باراں
 ۱۱ ہوا طوقاں فشاں در منزل و راہ
 گدا کرد دہلی آمد زندہ در زیر

۱- پیل را دام ح ع ۸ - شکوہ و لشکر سرتا ۹ - خزان سراج - خندانہ ح ح -

۱۵ - طوقاں فشاں سراج ح ح ۱۱ = طوقاں فشاں ح

طلوع کلیل علانی تا اوج جبہ اسد بر سر پر سپر منزلت دہلی

و در مطلع صبح دولت لوامع آفتاب شمشیر در شرق و غرب تیرن

کے کز سیر گردوں بہرہ مند است
سرے کز بہر تاج آرایدش دہر
۵ چو عوین غیب سوئے مقبل آید
ہنوزش آرزو باشد بسینہ
بمشرق گر بود کشت مرادش
کو اکب کز رسد ہا در شمارند
بآئینے کہ می آید ز تفتدیر
۱۰ یکے زایشاں شود نخلے رطب ریز
ز روزی خواہ در وہ خواہ در شہر
پرندد بال و پر بہر ہوا یافت
بحیلہ موشش بالا بر نیاید
عقاب از اوج تو اں دشتن لبت

ز انجم ہچو اجسم سر بلند است
ز دوران فلک باشد فزوں بہر
غرض پیش از متنا حاصل آید
کہ پیش از خواست پیش آید خزمینہ
ز مغرب در رسد باران بادش
شمار کار عالم پیشہ دارند
بکار خلق می سازند تیرہ
یکے در خاک و خاشاکے زمین خیز
مقام ہر کے پیدا است در دہر
خزندہ از زمین بودن نوا یافت
مگر آں کیش عنلیوازی ربا ید
مگر در بازویش لبت گرتواں لبت

۳- زمردم ہچو اجسم تا ۶- بمغرب در رسد ہا در شہر = بمشرق در رسد ہا ۱- خاک خاشاک کی سڑ
سڑ ۲- خار و خاشاکے = خاک و خاشاکے سڑ ۱۱- شمار ہر کے سڑ = مقام ہر کے سڑ ۱۲-
۱۲- از زمین بودن سڑ سڑ ۱۳- در زمین بودن سڑ ۱۴-

بجسد چند باشد پست را اوج
 بن جور از یک گزنگرد شدن
 چو دولت مند باشد نیک بختی
 بود چون آسمان برگ فراخ
 اگر جوید کلید کار و رُمشت
 بدو دشمن چو تیر انداز گردد
 اگر خنجر کشد بروی بداندیش
 فروغ دولتش از بخت فیروز
 پدید است این نشان در پادشاهی
 ۱۰ چو از تلقین نبی داشت فرہنگ
 چو روز ماہ رایت برد بر ماہ
 شمار ماہ ذی الحجہ دو و بیست
 ششم کا مد عنایت ز آسمانش
 بدولت خانہ مسلمی درآمد
 ۱۵ ہنما و از خون غیب قوت بخت

ز دریا بر شود باز اوست موج
 شود گر جو بچو تا ابرگ ستاخ
 کہ از دولت شود عالی درختی
 زمین سایہ نشین کرد ز شاخش
 کلیدے کرد و از دستش ہر نگشت
 ز سُویش ہسم بدشمن باز گردد
 یرا و اندازد و بر دسرخویش
 چو ماہ نون زاید روز تا روز
 کہ بہت او دین و دنیا را علانی
 زمین بشنو کہ چوں بر شد براورنگ
 در اں سالی کہ بالا کردم آگاہ
 براں طالع کہ در دولت تعان لیت
 کہ دولت خواہ شد و روزمانش
 بہ تخت ملک در دولت برآمد
 بفرق سہ فرازاں پایہ تخت

۲- کز جو بچو ع الحج ۷- بروں اندازد و ساع ۱۱- چو ماہ روزہ سہ-

۱۲- ذی الحجہ دو و بیست ع سہ = ذی الحجہ دو و بیست سہ = ذی الحجہ دو و بیست حج

= ذی الحجہ در دو و بیست ع ۱-

چنان محکم گرفت این پایہ بنیاد
 چو سردارانِ حضرت سر نہادند
 بہر جانب ز بعضے لشکر آراستے
 چو ابر فتح بار آہنگ آن کرد
 وے بختے کہ ثابت خواستش کار
 بحکم حضرت عالم پناہش
 سپہ کش بود لغت ان معظم
 شد آن بازوئے شاہنشہ ظفر گوش
 بدرگاہ آمد و آورد و پیش
 کہ آن فیروز بی بود از آلہی
 چو باد تند قہر شد در آن خاک
 از آن پس عزم شد سلطان دین را
 تمامی خوردہ آن تیرہ کیشاں
 زبان تیغ شہ کاندہ زمانہ
 مغل می آمد و زان تیغ سرکش
 کہ زیر خاک شد سر ہائے پرباد
 دلیراں سر تیر خنجر ہنادند
 غبار انگیزی میشد بہر جائے
 کہ از یک قطرہ شانہ آن ہمہ گرد
 غناں بگرفت و گفتش جا نگہ دار
 علم بر بام مہتاں زد سپاہش
 کہ بر ہر فتح فتحی میشدش ضم
 مل فتح از سر مہتاں شدش نوش
 سران آن ہمہ سر حد ز حدش
 ظفر بر گوہر فیروز شاہی
 فرو رفت از زمین سند فاشاک
 کشیدن از مغل صد سالہ کہیں را
 بروں کردن بزخم تیر از ایشان
 چراغ فتح را آمد ز بانہ
 چو پروانہ بلفیشہ بر آتش

۱- این پایہ سر سرائع 'ح = این تخت 'ع = این پایہ 'ح ۳ - ز بعض سر 'ع ۴ - فتح بار 'ع 'ح = فتح
 بازع ایضا شانہ آن ہمہ گرد 'ع سر = بشانہ ہمہ گرد 'ح ۵ - بختے سر 'ع 'ح = بختش 'ع -
 ۱۰ - کہ آن سر 'ع = کہ از آن 'ح ۱۱ - زمین ہندس = زمین سند سرائع 'ع 'ح
 ۱۲ - آمد ز بانہ سر سرائع 'ح = آمد نشانہ 'ع ۱۵ - تلف می شد 'ح -

پہ ونبال و قلعِ خوبہ درپیش
 اگرچہ عالی از شمشیر جاں برد
 بغیر وزی ستادہ شاہِ آفاق
 زخوں کٹسار گیلے غرقہ در سیل
 ۵ سر آرنده زہر سو تیغ داراں
 نیز زیدارچہ دانگ آں کاسہ سر
 چنیں فتحے چو داد اسلام راوست
 ازاں پس بست در ترغی کمر سخت
 اگرچہ سخت چہمیا بیے کرد
 ۱۰ چو از کفتار دروین خوہست آزار
 پس اندر دشت خون آشام شد ریگ
 سپاہِ دین کہ چون دریا در آمد
 شد از یک بندہ ہندوئے درگاہ
 ز تیغ شاہ کابی بو دین تیز
 ازاں پس سہ سپہدارِ دگر تند
 در آمد در سواد مولتاں تیز

بجائے تیر در فلک بند کیش
 ولیک از سہم حسہ بہ رفت نامرد
 چو خورشید اندریں فیروزہ گوں طاق
 سر گہراں فسہ و غلطیدہ چوں کیل
 کجا کاسہ ہم گشتہ سواراں
 ہمیداد از کرم شہ تنگہ از
 منغل را بازوئے شمشیر شکست
 فلکند او ہم بنجاک از تیغ شہ رخت
 ہم از کیش محمد بیلکے خورد
 کشانیدش ز مانہ ہم ز کفہ
 ز لشکر ہائے تر تاق و علی بیگ
 منغل را موج دریا برسہ آمد
 گرفتاراں دو خان ترک ناگاہ
 فرود رفت آں دستانِ آتش انگیز
 کہ صرصر بود با آہنگ شاں کند
 شدند از آب راوی آتش انگیز

۲۔ رفت نامرد سہم۔ فرو افتادہ ستا ۵۔ ہم گفتمہ سر سہا ۸۔ بر ترغی جو۔ در ترغی ع ع
 ۹۔ شوخ چہمیا سہا ۱۰۔ خوہست ع ع جو۔ خاست ع ۱۲۔ دو خان ع جو ع۔ دو خان جو

عجب ترین ز اقبالِ عدلانی ق
 یرانساں تاخت از دوزخِ سموی
 ہمہ مردند و بویچی کہ جساں بُرد
 اگر چه آن خارِ آفت بود بسیار
 ۵ چناں بشارتِ ہر سو رفت نہ راجوش
 خدا را گوئی از دینِ محمد
 کہ نیر و این محمد را چشاں داد
 ز ہر در امن و راحت خواب مارا
 خداوند اچھا اورا پاسِ عالم
 ۱۰ چناں بیدار دارش در ہمہ باب
 داستانِ رخک کردن نقش کفر پلارک شامی از سوا دہت دستاں

و حریفی چند از دیباچہ عشقِ خضر خاں کہ خانِ خاناں بود

کنوں از فتح ہندستاں ہم شرح
 کتم دیباچہ گر شاسپِ طہر
 بگویم آنچه کرد از کار دانی
 گئے لشکر کشی بگہ پلوانے
 کہ چون شاہ جساں شد عار باشد
 کہ ذکر او بدیں مقدار باشد

۳- و بویچی مرآ = بویچی ع ۸- آزار ۱۲- خانِ خاناں جساں بود شرح جمع = خانِ خاناں
 بود ۱۳- گر شاسپ = شرح = گر شاسپی ع ۱۰

کہ کرد این کارش اہاں رامیری
 کلیدِ فتحِ دہلی داد و رُمشت
 بطاعت گاہِ نسر اں شد مہیتا
 کہ رائے گوجرات افتد بہ بندش
 کہ خاکِ آن زمین را داد برباد
 برائے نیک زو اں رائے بد را
 لبالب داد و دراز خون گیراں
 کہ شد تجنا نہ گردوں ہر اساں
 زمین را لرزہ چوں دریا در افگند
 بہ محمودی برآمد نسالِ محمود
 ز حضرت سوئے دیگر نامزد گشت
 کہ نیرو بہ شد ازوے دستگیرا
 بمعنی شد بہ ست خویش می کرد
 وے بازو برآورد نیست در کار
 دو تن را چسار بازو کار سنج است
 کہ راند لشکر کشور کُشا را

بجز یک فتح ملک دیوگیری
 بدولت اں پیش کہیں چرخِ خم پشت
 چو ملکِ سندھ و کوہستان و دریا ق
 بقدرت رائے زو بخت بندش
 ہ ہماں عظیم النغاں را فرستاد
 برائے عنت دین ابد را
 بدریا و سوال چوں ہر براں
 خلل در سومات افگند زانساں
 ز بس نیرو کہ اں بسنیاد بر کند
 ۱۰ سعادت میں چہ ساں زان پنج مسود
 چو زانسو پیسہ بر مقصود خود گشت
 چو اں مرحوم بازو بود شد را ق
 مصالح کو ز غایت بیش می کرد
 بر آورد ہست بازو گر بود یار
 ۱۵ ز دو بازو تن تہنسا برنج است
 نیت باز ا پنجاں شد پاو شارا

۳۔ ملک ہند سراج ع ۲ = ملک سندھ ع ۲

۱۴۔ ہست بازو ع ۱ = ہست ع۔

رواں گشت از پئے پیل و خزان
بسوئے جھن رنقنبور شد تیسہ
بگروش دور شکرت شد مٹیا
پیاپے ہم برسم گشت شد نیز
خود آں قلعه بر رفت جائے آں شہت
کہ بد رائی ہم از نسل پتھورا
فری دادہ دہر پرخسرویوش
بقدر وہ ہزارش اسپ تیزی
دو ہفتہ رہ ز وہلی بر کشیدہ
۱۰ سپاہ و رات و رات ز حد بیش
حصاری دور دیوارش سے فرنگ
دور چنبری گشتہ فراہم
محمد شاہ عالم چوں درآمد
یرآمد مغربی از شرق و از غرب

الغنان معطم سوئے جہان
کزاں کہ لالہ رویا ند بخو نیز
چو گرد رُبع مسکوں و در دریا
بر آنسو رفت و زد بر کوہ دہلیز
بہت رلے ہم یارے آں شہت
ولے در کپہ از و بردہ گہورا
بر آوردہ لقب ہستیہ دیوش
چو باد تند خستہ از تند خستہ
لما رہیا بہ پیلاں بر کشیدہ
پیادہ خود چو گویم از حد بیش
ز بہ ژالہ دادہ ابر را سنگ
فرو بالا ز خیر نقطہ کم
علی ساں گہر دآں خیر برآمد
ہی افگند بر جی را بیک ضرب

۱۔ رواں کہ دستا = رواں گشت ع ح ۳۔ دور شکرت سراج = آں دو شکرت ایضا گرد
ربع مسکوں سراج = گہر در ربع مسکوں ع ۶۔ کہ بد رائی ع ح سراج = پتھورائے سراج
۷۔ بتیر دیوش سراج = ز وہلی بر کشیدہ ع ح ۲۔ ز وہلی بر کشیدہ ع ایضا بہ پیلاں بر کشیدہ ع ح
= بہ پیلاں مکیدہ ع ۱۲۔ دور چنبری ع ح ۱ = بدور چنبری ع ایضا = و بالا ز خیر سراج = فرو بالا
ز خیر سراج ۱۳۔ از غرب سراج ح ۱ = تا غرب ع

بدانساں سنگِ ہیبتِ ناک میزد
 چو بود از سوئے شاہِ آن سنگِ چلاک
 چو شاہِ از روئے ہیبتِ ہشت بنیاد
 درِ ڈی کز سنگ تو بر تو نشستہ
 ۵ چو سوئے حق نیت را بود راہی
 مثل زوزیر کی کو ہوشمند است
 اگر نقدی نداری چوں نیت بہت
 خیرزاں داد و انانے فلک سیر
 چو شد ز اقبالِ شاہِ ہفتِ تسلیم
 ۱۰ النخاں را سپرو آن قلعہ و قصر
 بدولت کرد ز ایں پس عزم چیتور
 در آں ہم بود رای لشکر آراے
 بتخت ہندواں گر باز پڑ
 بد آنجا نیز کمتر شد درنگے
 ۱۵ فلکِ اوست ہیبت بود در حیب

کہ ہر کنگر کلمہ بر خاک میزد
 بخوردن قلعہ میزد و بوسہ بر خاک
 بہا ہی یکہ و ہیبت بست و کشتاد
 رہی سالہ کوشش بود بستہ
 برآمد حاجتِ قرنی بسا ہی
 کہ بنیاد نیت قصر بلند است
 دہندت خیر و آن نادادہ بر بہت
 کہ از خیر است بہتر نیت خیر
 از انساں دار کفتری دار سلیم
 خود اندر دار ملک آمد شہِ عصر
 خرابی داد آنرا ہم بیک دور
 گراں جنبش و زورایاں بیکپائے
 بیالایر شدہ از ہفت کزے
 دو ماہی بود ہر سو نیم جنگے
 ستہ ز آنجا کلید نصرت از غیب

۲۔ بوسہ بر خاک سوار کجوج۔ روئے بر خاک ع ۴۔ رہی سالہ کوشش ع کجوج = رکشش سالہ کوشش ع
 = رہی سالہ گردش س ۸۔ کہ در خیر است نیت بہتر از خیر س ۹۔ اقام اور قافیہ مصرعہ ثانی اسلام کجوج ع
 ۱۱۔ خرابی داد سوار کجوج ع = خرابی ساخت ع ۱۲۔ از و کجوج = و زوج = و زان کجوج ۱۳۔ بیالایر شدہ کجوج
 ۱۴۔ نیم جنگے سراج کجوج ع = نیم جنگے س ۱۵۔ ستہ آنجا س ۱۶۔

کشاد آن قلعه را از انگونه آساں
 بانعام حضرتان شاد کردش
 بہشت بند و ان حشمِ حصارِ

۵ چو شاہنشہ بران سبزہ روان گشت
 خضرخان را بر غمِ چسبِ خضر
 از انجا خضر رہبر کردہ در پیش
 خدا یا بادجا وید این سکندر
 درختِ قامتِ خانِ خضر نام
 ۱۰ سخن کاب از دل من خورد گشاخ
 کنوں ریزم شرابی کاں بجام ہست
 از ان پس عزم شد شہ را بخوبے
 وزیرے بود کوکاک شکر آرائے
 سواران فزون ہست در چل ہزارش
 ۱۵ از حضرت وہ ہزار آنسو گزر کرد

کہ کیواں شد بوج خود ہر ساں
 پس آنکہ نام خضر آباد کردش
 بہر سو چشمہ و سبزہ زاری
 مگر بالکش سبزہ ہیا از ان بود
 سکندر گوینا بر خضر بگذشت
 ہماں جا داد چستہ لعل بر سر
 چو خضر آمد بفسخِ روضہ خویش
 بفرق خضر و الاہستہ بر سر
 چو طوبی در بہشت آسایش عام
 نگر تا بر چساں شد شلخ بر شاخ
 کہ شلخ آنجا کشد میوہ کہ کام ہست
 کہ گیرد ملک را یان جنوبے
 بملک مالوہ غالب تر از رائے
 پیادہ خود نداند کس شمارش
 ہمہ جمعیتش زیر وزیر کرد

۳۔ چشمہ و سبزہ زاری سماع = چشمہ بود و سبزہ زاری سماع = چشمہ بود و سبزہ زاری سماع

۸۔ ان سکندر سماع سماع

ایضا۔ سایہ گستر سماع سماع = چتر بر سر سماع

۹۔ خان خضر نام سماع سماع = جان خضرخان نام سماع

سرش بر شہر رسید از یک دوادو
 تنی کیش سوئے طاعت رائے نامہ
 اسیر دگشتہ شد ہندو بانوہ
 چو شہ مینو است آنسو بے مدارا
 بعین الملک اشارت کرد ز ابروئے
 زینانی کہ عین الملک را بود
 روانہ شد سپاہی صف کشیدہ
 اگرچہ ایتیح زن صاحب تسلیم بود
 چو بخت شاہ عالم را علم کرد
 بگرد حصن ماندو چند گاہے
 پنججر از زمیں باخاری کند
 عجب حصنہ کہ دورش چار فرنگ
 رہی می جُست و کمت رہو در امش
 چنین تا فرجہ ناگاہ دریافت
 برآمد تا گرفت اندر سر آرائے

مداحنسل شد علم را پرچم نو
 برآمد اگر از پاسے نامہ
 بغیر از رائے مملک دیو بر کوہ
 کہ گرد و نور اسلام آشکارا
 کہ آرد زود سوئے مالوہ روئے
 بیدہ در پذیرفت آنچہ فرمود
 بگردش بچو مژگاناں گرد و دیدہ
 پنججر نیز در شکر علم بود
 قلمزن تیغ رایاں را تسلیم کرد
 ہمید او سپ را آب و گیاہے
 بہ آہن قلعہ را مسماری کند
 زا وجہش آسماں را شیشہ برنگ
 بہالابر شدن تا برج ماہش
 بدو فوج از دو سوئے قلعہ ثبات
 گرفت و گشت و رایت کرد بر پاسے

۱- بر سر رسید سراج ایضاً۔ تداعل سراج = بداعل سراج ح
 ۲- مغل دیوے ۵۔ ازاں روئے ح ۸۔ این تیغ زن سراج ح = تیغ زن ح
 ۱۰۔ حصن مندو سراج = حصن ماندہ ح ۱۳۔ تا برج سراج ح = تا فوج سراج
 ۱۵۔ اندر سر آرائے ح ۶۔ سر آرائے سراج ح سراج ایضاً۔ گرد بے رائے سراج

فرستاد آگے در حضرت شاہ
 ازاں پس شد بدولت شد روانہ
 بد آنجا بود رستے سخت بازو
 درشت آہر منی نامش ستدیو
 بے گہراں آہن دل بکارش
 برنگ بہراں خنجر نمودہ
 نشہ لشکر شہ پنج دشمن سال
 بیک جنبش کہ شاہ آہنگ آں کرد
 ستدیوی کہ پیلے بد بقدر
 ازاں پس نامزد شد لشکر شاہ
 تنگے صاحب صد پیل رستے
 شغب محبت با قلب ہبساں گیر
 بنودش ز ہرہ چون خنجر لزاری
 میان دور لشکر مان پر کم
 ہماں قطع داود ہمیش زور گاہ
 برسیم گشت بر سمت سمانہ
 گشت سنگ رایاں را ترازو
 ہمیش راوت بفرمان ہمیش میو
 زروین قلعہ سنگیں تر حصارش
 تکلم از بیشتر رایاں ریودہ
 نکرن نیم خستش رانسہ و مال
 براں کوہ از سپہ دریا رواں کرد
 بخواب پیل رفت از شاہ بیدار
 کہ بر سمت تنگی سپہ در راہ
 جہان تلک را فرمانروائے
 ولی شد سبت شاہش عنساں گیر
 شد اندر حصن بیدولت حصاری
 چو دیوی در میساں حلقہ جم

۲۔ وزاں پس جو = از آنجا کہ ایضا سمانہ ساجھ = سوانع ساجھ = درشت آہر منی نامش ع = درشت
 و آہر من نامش ع = درشت آہر من نامش جو = درشت و سخت نام اوستا ۵۔ زروین قلعہ سنگیں تر ساجھ
 = زروین قلعہ و سنگیں ع ۶۔ بیشتر رایاں ع جو ع = بستر رایاں ساجھ = نیم برش را ساجھ = نیم
 خستش راع جو ۷۔ بر پیلے ساجھ ۱۱۔ جہان تلک اسرا ساجھ ع = جہان تلک راع ۱۲۔ زہرہ چون
 خنجر لزاری ساجھ ع = زہرہ خنجر لزاری ع ۱۳۔ لشکر جم ساجھ

چو اقبال شد از غایت فزون دید
 وثیقت خست دست رست و زخواست
 نخست از زرمثال خوشین ساخت
 فرستاد آن بُت زریں و صد پیل
 ۵ ملک هر چند آنرا در پذیرفت
 ولیکن آزمون را راند تنیدی
 اگر رای آید ارنه ماستا دیم
 چو بشیند این عتاب آن گردنی رائے
 بیاید پیشتر ز آوردن خویش
 ۱۰ چو این طاعت نمود آن گردن افراز
 بگفتندش که تا بر جائے باشد
 زمینداریش را گردند محکم
 منظر شکری با پیل و با مال
 ۱۵ ازاں پس نامزد شد بار یک باز
 بدرگاہ آمد و خنص کرم گشت
 بچنگ و دولتش خود را ز بون دید
 بادند آنچه آل شوریدہ سرخواست
 ہم از زرد در گلو گاهش رسن ساخت
 خزانه بیشتر از حد تحصیل
 ۲۰ سرش بخشید و نینج سر پذیرفت
 کہ بنود بے غرض در تیر کنیدی
 بخیج شد بدل دستی کہ دادیم
 براں سر شد کہ از تازک کند پائے
 گرفته با بر سر برگردن خویش
 سرش امین شد از تیغ سر انداز
 بملک خویش ثابت پائے باشد
 ۲۵ زحل را برج حنا کی شد مسلم
 سر گردنکشان را کرده پامال
 سواری سهل میری محتلم گشت
 کہ سازد پیل معبر طعمہ باز

۱- از غایت فزون ح جمع ع = از غایت برون ع م - تحصیل ترا جمع ع = حد و تحصیل ع س
 ۲- بے حرف سماع - در تیر کنیدی ع = در تیر کنیدی س ترا جمع ع ۸ - این عتاب ح ترا = این عتاب ع
 ع ح ۱۱ - جائے ماند اور قافیہ مصرعہ ثانی پائی ماند ترا

کند بر دُور شکر دست بر دست
 سواحل تاحد لنگا گیسو
 ہمہ خاکِ سواحل تا سر اندیب
 سیر ابلیس قسلاں را دما دم
 ۵ رواں شد لشکری ہستج ہمراہ
 رسید اندر دیارِ رائی رایاں
 چونک دیو گیری رام شد بود
 چون شکر پیشتر زان شد زمین مال
 بد انجنا نیز رائے بود بانام
 ۱۰ بالمش زور و زپیش سہمی ہم
 سپاہ اول ہما انجنا بر وفارت
 زپیل مال و سپا پیش بکف بود
 گشت آن رائے زیرک گرد جنگی
 چون ہم در رہ دوید آن فتح قرخ
 ۱۵ ہمہ ساز غنہ اکرون میتا
 در آمد با داین لشکر دراں خاک

دلیراں را از خونِ معبری مست
 بقطرہ حصرہ دریا گیسو
 کند از بوسے ایماں عنبریں طیب
 بی تیغ اندازد اندر پاسے آدم
 کہ از دریا بر آرد گرد ہر ماہ
 زمین گم گشت زیر چار پایاں
 عنیت شد بدیوانِ دگر زود
 بحد دیو گیسو افکتد ز لزال
 بلاش نام و نام آورد در ایام
 ز بونش دیو گیسو معبری ہم
 کفایت بود ز انوش اشارت
 سپاہ شاہ را وجہ علف بود
 بروں آمد ز قلعہ بے درنگی
 سپہ رہم بکار اصل شد مرغ
 رواں شد کوہ آہن سوئے دریا
 کہ سنگش ہم گریزاں شد چو خاشاک

۱- در دور متا جمع ۱۰۰- دیو گیسو دج ۱۶- زک سنگش ع- کہ سنگش ہم راج جمع
 = کہ سنگش تہ

سوار باد چوں بروالطرف دست
 لب دریا سوا سئل بر سوال
 در آن حد نیز رائے بود والا
 بر آب و خاک فرمان تماشا
 بے شہر شخشی و تری ہم
 پن رساختہ منزل کہ خویش
 ز زرتجانہ را بر ماہ بردہ
 بتے دروے غریق لعل و یاقوت
 پہ بسیار و کشتی بیکرانہ
 ۱۰ ہزارش پہلست معبری پیش
 چو در حد پن شد لشکر
 درون بیشہ کاخجا کم خرد مور
 رعیت ہر طرف عم خو
 گو لشکر چو سر لشکر نباشد
 ہم از بادش سوار آب شکست
 بجوشش آمدہ و شہر مراہل
 بتاج ہندواں لولوسے لالا
 بر ہمیں بیرسند یا کردہ نامش
 پن خوش کردہ و مرہت پوری ہم
 بت و بتجانہ در مرہت پوری پیش
 زحل رازاں بتاں از راہ بردہ
 کہ شہری را بود ہر گوہری قوت
 مسلماناں چو ہند و چاکرانہ
 کیت تند جوشاں خود ز حدیش
 زہمیت کردہ گم رہ رائے گمراہ
 چو مورے در خزیدہ با چناں زور
 سپاہ و پہل سرگم کردہ ملکیت
 چہ کار آید ز تن چوں سر نباشد

۱- ہم از باج = ہم از بادش سوار = ہم از بادی سوار = ۵- مرہت سوار = مرہت جمع = مرہت سوار
 = برمت ع ۶- فن راجع ایضاً در مرہت سوار = در مرہت جمع = در برمت ع ۸- از لعل
 و یاقوت سوار ایضاً بر گوہر سوار = ہر گوہرے سوار جمع ع ۹- دہندہ سوار ۱۰- ہزارش سوار ع ۱۱-
 ہزاراں ع ایضاً معبری سوار ایضاً تند خوشتر سوار ۱۱- رائی بیراہ سوار ع ۱۲- چو مورے کردہ در خز
 سوار ع = چو مورے در خزیدہ ع ۱۳- چہ کار آید تنے سوار

گرفتند این طرف جانرا پناہی
 کرم فرمود و جان بخشید و دل داد
 مسل گشت پانصد پیل در بند
 سر بخشا نہ زر باز کردند
 زمین بوسید بیت المال دین را
 کہ کوه افتد زوزنش در ترازو
 کہ ہر کویاں برد کوی ہی بدرگاہ
 بر جعت گشت رائے نیک یان
 گرفت از بخشش شاہ ارجمندی
 کہ گیر دعائے بے جنش از تخت
 فتد در معبر و بحرین فارت
 ہمہ دیوان ہندش زیر فرماں
 بحر تیغ زان زوقاقت ماقاف
 شدہ تیرشش درون عرصہ کیش
 کہ بے جنش نشد ملی مسلم

مسلمانان آن لشکر سپاہی
 سپہدار از نوازش کرد شاہ شاد
 سپہ رازاں پس از فتح خداوند
 پس آہن بر بت زر ساز کردند
 اگر چه آن قبلہ بد گبر لعین را
 ز رو گنج فسوں از وزن بازو
 میناشد ز بہر در گہ شاہ
 چو کار رائے معبر شد بیایاں
 سپاہ آمد بر آن فیروز مندی
 ۱۰ تعالی اللہ کراہد چنین بخت
 بدہلی او کند ز ابر و اشارت
 غنیمت نے و در ملک سلیمان
 سکنر خود سفر کردی در اطراف
 بستہ او بجنش ترکش خویش
 ۱۵ چناں بودند دیگر خسرواں بسم

۴- سر بخشا نہ زر صحت سراج جمع = سر بخشا نہ را درج ۵- اگر چہاں قبلہ بد سراج جمع = اگر چہ قبلہ بد ع

۱۰- بے جنش از تخت سراج جمع = بے جنش تخت ع ۱۳- بحر تیغ زوزاں سراج = بحر تیغ

تیغ از اں زوز جمع = دوسری تیغ زوزاں جمع ماہی

پنهان خورشید کو هست آسمان گیر
 به از خورشید و او این کامراں را
 بدین گونه که یابد پایه بالا
 خضر خانی که اقبال مینش
 ۵ چو بخت خود جوان و پیر تدبیر
 هنوزش تیغ فتح اندر نهفته است
 هنوزش تیغ نصرت در نیام است
 هنوز اندر طسوع است آفتابش
 هنوزش صبح دولت در نقاب است
 ۱۰ هنوزش بخت در ترمین بار است
 هنوز اقبالش اندر کار ساز است
 هنوزش میسر بر گل صبا با
 هنوزش فتح هائے غیب پیش است
 زانے باش ما بکشاید این درج
 ۱۵ جمال کار آن بخت جهانگیر
 سفر خود میکند زان شد جهانگیر
 که بے جنبیدنی گیر و جهان را
 مگر هم زاده او شمس والا
 گواهی میدهد نور جنبشش
 چو نام خویش خورشید جهانگیر
 هنوزش یک گل از صد ناسفته است
 هنوزش نافه نمید خام است
 هنوز اندر برافروزیست آیش
 هنوزش دیده بنش بخواب است
 هنوزش دهر در تدبیر کار است
 هنوزش نخل تر در سرفراز است
 هنوزش چرخ میسدوز و قبا با
 هنوزش مردها از اندازه پیش است
 تفتن بالاکشد خورشید از برج
 بروں آید ز شا در وان تقدیر

۱- خورشید هم هست ع - خورشید کوهت سنا - خورشید کر هست ع امر ۳ - برین گونه
 ع جمع - بدین گونه سنا ۴ - اقبال مینش سنا ۵ - جوانی پیر تدبیر سنا جمع چو جوان و پیر تدبیر ع -
 ۱۰ - ترتیب بار سنا ۱۱ - زانے باش سنا ع - زانے باش ع ایضا بالاکشد سنا جمع - بالاکشد ع

شود روشن کہ این مہ بر زمین کسبت
 ز نورش چشم میدارد زمانہ
 بدور مہ شود بدرسے ہلالش
 غلط کردم کہ گرد آفت بے
 ۱۰ ولے با این وجہ و مقبل خویش
 نہ روزش خشک گردوز پر چشم آب
 ہمہ شب با خیال غمزنہ در گفت
 بجاں آید چو از شب زین داری
 خدایں آفتاب ملک وین صبت
 کہ گرد و شمع گردوں را ز بانہ
 کہ ایمن باشد از نقصاں ککاش
 کہ کم بسیند زوال و انقلابے
 گرفتار است در دست دل خویش
 نہ شب پہلو زند بر بستہ خواب
 متغیلاں زیر پہلو چوں توان حفت
 ز مطرب این غمزل خواہد بزاری

غزل از زبان عشق

۱۰ دی بیدار باش لے بخت بہن
 بدیاں ہنجر کن پویند کاری
 برا فکن پروں زان رخسار چوں بد
 مراد رول غبار نازین است
 مراد دیدہ سہروی سہر فراز است
 گمیر از بہر کامی سخت بہن
 کہ یاری را دہی پویند یاری
 کہ روزم عید گرد و شب شب قد
 کہ جانم در تیر پایش زمین است
 از آنم روز تا شب دیدہ باز است

۱- خدایں آفتاب ملک وین کسبت ترا ۲- بدے ترا ۳- بدیع ترا ۴- کہ باشد آفتابے ترا ۵- در دست
 ترا ترا جمع ۶- از دست ترا ۷- زیر چشم آب ترا ۸- چشم پر آب ترا ۹- عاشق گوید ترا ۱۰- گمیر از
 بہر کامی سخت ترا ۱۱- گمیر ام روز کامی سخت ترا عاشیہ ۱۲- گمیر از روزگار سخت ترا ۱۳- غبار ترا ۱۴- غبار ترا
 = غبارے ترا

منم شاہی کہ چون گرو صفت آریے
 زبون شوخ چہ تھے میں کہ چونم
 بنا از دل شکایت از کہ خواہم
 چو شد گنج دل اندر سینہ تاج
 چو عشق انگند در چہ بیری را
 بکار عشق شاہی بر نگیسرد
 شہاں را گر چہ آئین است مشہور
 چو خواہد نرگس خوبان خراشے
 مرا اگر تو بن دل نیست در راہ
 گرفتہم گنگر تا جسم بلند است
 بہ آب دین غم پر دخت نتوان
 پیدم باد این چشم یہ رفتے
 ولے از خون دل صد شکر گویم
 گر آید بر سر این روز جدائی
 کشم در دیدہ نازک در و نش
 چو زان مردم شود این دیدہ آباد

نیارو باد سودن بر زمین پاشے
 کہ با چندین سپہ کردہ زبونم
 بلا در سینہ خنجر بر کہ راہم
 بفرق من چہ سود از گوہرین تاج
 کشد سیمیں تنے رو میں تنے را
 بنم صاحب کلاہی بر نگیسرد
 کز ایشان دور باشے کم بود دور
 نہ بہر عنزہ کم است از دو ہاشے
 کند زلف او ہم نیست کوتاہ
 نہ آخر حلقہ جائے این کند است
 کزین لو لو مفسح ساخت نتوان
 کہ از لے زرد رو کشم بہر سوئے
 کہ یکدم می نخواہد زرد رویم
 کہ یابد دیدہ زان روز و شنائی
 بہ بندم چشم و نگزارم بر و نش
 مرا تا دین باشد مردم او باد

۲- کردہ زبونم ترا - گیر زبونم ساجو ۷- دور باشے کم بود سر ترا ساجو ۸- و ہاش کم بود
 ۹- نہ بہر عنزہ ترا ساجو ۱۰- نہ از عنزہ ۱۱- زہر سوئے ساجو ۱۲- و یک ساجو ۱۳- کے آید بر سر ترا ساجو

چو جادو این فسون خواند از لب شاه برون ز درم سر این بحر از لب ماه

یا سخ از لب معشوق

ز بجز سینه سوزت حاصل چه	جبر داری کہ بے تو در دلم چیست
مے اندر آگ سینه چند پوشم	دروغم خون شد آتش چند جو شم
بر آرد بانگ فریاد آشکارا	اگر زخمی رسد بر سنگ خارا
خورم صد ضربت بجزاں خاموش	تو سنگم ہیں کہ در جبان بلا کوش
مرا غم در جگر کار و پلا زک	بدتر دغا سازی از شمیر تارک
بری زین کاشتن جز جاں رودن	تو ہم دانی کہ خود تو اں ربودن
تو گر نازم بخونی چوں تو اں کرد	مرا ما در بشیر ناز پرورا
کنم با چوں تو صاحب ولتی ناز	۱۰ فضولت این کہ با این بخت بدنا
ہمہ شب عشق بازم با خیالت	ہمیں ہیں نیست کز یاد جمالت
ازیں خوشتر نباشد روزگاسے	شبے و خسلوتی و چون تو یارسے
مرا ہیں باشد این داغی کہ از لت	سعادت نامہ ہر کس ز آسمان خست
غمت را زندگانی باد کو ہست	گر از غم آرزوئے نیست برست

۱- چو جادو سے ترا جو ع = باد و سحر م۔ نزل از زبان معشوق گوید جو
 ہم۔ چند جو شمع جو ع = چند نوشم ع۔ جان بلا کوش سے ترا جو ع = جان بلا نوش ع
 ۲- خود تو اں سے ترا = چوں تو اں جو ع = ۱- بخت ناما سے = بخت بد ساز ع = بخت و ساز جو
 ۱۱- ہمیں ہیں بہت سے ترا ہم = ۱- گرا ز غم آرزوئی سے ترا جو ع = ۲- گرا ز غم آرزویم ع